

جایگاه سالمندان و مراقبت از سلامت آن‌ها در اسلام

حسین فخرزاده*^۱، حوریه سلطانی مهاجر^۲

چکیده

پیری دوره سوم و دوره پیش از مرگ زندگی انسان است. بنا به تعریف سازمان بهداشت جهانی فرد مسن کسی است که سن ۶۵ سال و بالاتر داشته باشد. در جامعه شناسی سن پیری زمانی فرا می‌رسد که نقش اجتماعی یک فرد و مشارکت او در امور جامعه کاهش می‌یابد.

از نظر زیست شناسی، کهنسالی زمانی آغاز می‌شود که میزان فرساخت در بدن انسان بر میزان ساخت و ساز پیشی می‌گیرد. روانشناسان بر این باورند که سن پیری زمانی فرا می‌رسد که توانایی یک فرد برای مقابله با چالش‌های زندگی و مقابله با شرایط استرس‌زا کاهش می‌یابد. در فقه اسلامی پیری با ناتوانی و عدم انجام وظایف مذهبی به عنوان مثال روزه برابر است.

در اسلام توجه زیادی به حرمت افراد مسن شده است. قرآن کریم میفرماید: «و خداوند مقرر کرده است که شما کسی را جز او پرستش نکنید و نسبت به پدر و مادر خود احسان کنید. اگر یک یا هر دو آنها به سن کهنسالی رسیدند، می‌آید به آنها کلمه ای با بی احترامی یا فریاد بزبان برانید و با آنها با احترام و اکرام رفتار کنید. و پایین به بالا و با تسلیم و فروتنی از طریق رحمت، به آنها نگاه کنید و افراد با ایمان می‌گویند: پروردگارا بر آنها رحمت خود را جاری کن همانگونه که آنها رحمتشان را به من می‌ذول داشتند وقتی که من کوچک بودم. (سوره اسراء، آیه ۲۳ و ۲۴)

پیامبر عزیز ما می‌فرماید: «از ما نیست (مسلمان نیست) کسی که به کودکان رحمت نمی‌کند و به افراد مسن احترام نمی‌گذارد.

در اسلام به رعایت حقوق سالمندان در جامعه ضروری است. و یکی از وظایف عمده دولت فراهم نمودن شرایط زندگی شرافتمندانه برای افراد مسن و از کار افتاده در جامعه است.

کلمات کلیدی: سالمندی، مراقبت از سالمندان، اسلام

*۱- متخصص قلب و عروق، فلوشیپ الکتروفیزیولوژی قلب، دانشیار

تهران. خیابان کارگر شمالی. سه راه جلال آل احمد. مابین بیمارستان دکتر شریعتی و دانشکده علوم اجتماعی پلاک ۱۰ طبقه اول. پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم، fakhrzad@tums.ac.ir

۲- کارشناس مدیریت

تهران. خیابان کارگر شمالی. سه راه جلال آل احمد. مابین بیمارستان دکتر شریعتی و دانشکده علوم اجتماعی پلاک ۱۰ طبقه اول. پژوهشگاه علوم غدد و متابولیسم، soltani.hor@gmail.com

مقدمه

توانمندی فرد برای رویارویی با مشکلات و فشارهای زندگی کاهش مییابد [۶].

در علم فقه هم توجه ویژه‌ای به سالمندان گردیده است. برخی از علمای فقه، سالمندی را با ناتوانی معادل دانسته‌اند و وجوب بعضی از ضروریات دین مانند گرفتن روزه را برای افراد سالمند افراد ساقط دانسته‌اند. واژه رایجی که در قرآن و بعضی از متون فقهی برای سالمندی بکار رفته است، واژه شیخ است و اصطلاح شیخ کبیر برای بیان فرد سالمندی است که بشدت ناتوان شده‌اند. واژه دیگری که برای بیان سالمندی در قرآن آمده است واژه عجز است. عجز برای زنان سالخورده، چهار بار در قرآن آورده شده است. اصطلاح دیگری که معادل "سالمند فرتوت" است واژه هَرَم که جمع آن هَرَمی است، به کسی اطلاق می‌شود که به سبب پیری به اوج ضعف و ناتوانی رسیده باشد. همچنین از کلماتی مانند معمر و ارذل العُمر نیز بعنوان معادلات کلمه سالمند در احادیث ذکر میکنند. معمر و ارذل العُمر به مفهوم سالمندان بسیار پیر در نظر گرفته میشود که دچار درجاتی از زوال عقل گردیده باشند. رسول خدا (ص) با توجه به روایتی از این از خداوند درخواست نموده است تا وی را به ارذل العمر نرساند. [۷].

موقعیت سالمندی در اسلام

دین اسلام که از طرف خالق هستی برای بشریت فرستاده شده بر ستون‌هایی چون عدالت و تعاون، رحم و دلسوزی، نه فقط برای بشریت بلکه برای همه‌ی جانداران استوار است و پرچم دار آن را خداوند به عنوان «رَحْمَةً لِّلْعَالَمِین» یعنی رحمت برای همه عالمیان معرفی می‌نماید:

وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِینَ [۸] عبارت دیگر خداوند بر همه جهانیان مهربان و رؤف است که شامل سالمندان نیز میگردد.

سالمندی آن قدر در اسلام ارزشمند است که یکی از پیامبران خدا به نام حضرت زکریا. علیه السلام. در مناجات با پرودگار عالم به آن توسل می‌نماید که این دلیل بر ارزشمند بودن پیری است.

ذِكْرُ رَحْمَةِ رَبِّكَ عَبْدَهُ زَكَرِيَّا * إِذْ نَادَى رَبَّهُ نِدَاءً خَفِيًّا * قَالَ رَبِّ إِنِّي وَهَنَ الْعَظْمُ مِنِّي وَاشْتَعَلَ الرَّأْسُ شَيْبًا وَلَمْ أَكُنْ

سالمندی دوران سوم و ماقبل مرگ زندگی است. تعریف سالمندی در هر یک از حیطه‌های دانش متفاوت است. از نظر سازمان بهداشت جهانی سالمندی به سنین بالاتر و مساوی ۶۵ سال اطلاق میگردد. البته متذکر میشود که در کشورهای در حال توسعه این سن میتواند تا ۶۰ سال پائین بیاید [۱]. در جامعه شناسی دوران سالمندی را معادل زمانی میدانند که میزان مشارکت و نقش اجتماعی فرد کاهش مییابد یا به عبارت دیگر سن بازنشستگی را معادل سن سالمندی میدانند. به طور کلی واژه "سالمندی" در جوامع مختلف با توجه میزان سالمندی سالم در هر جامعه تعریف میشود [۲].

از نظر اسلام سالمندی دوره از رشد و بلوغ انسان است. چنانچه قرآن کریم میفرماید: هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُطْفَةٍ ثُمَّ مِنْ عَلَقَةٍ ثُمَّ يَخْرِجُكُمْ طِفْلًا ثُمَّ لِيَبْلُغُوا أَشُدَّكُمْ ثُمَّ لِيَكُونُوا شُيُوخًا وَمِنْكُمْ مَّنْ يَتَوَفَّى مِنْ قَبْلِ وَلِيَبْلُغُوا أَجَلًا مُّسَمًّى وَلَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ [۳] اوست که شما را از خاک و [طی مراحل مختلف] از نطفه و جنین ابتدایی آفرید؛ آن گاه شما را [به صورت] کودکی [به دنیا] می‌آورد. آنگاه [امکان می‌دهد] تا به حد رشد برسید و سالخورده شوید؛ بعضی از شما دچار مرگ [زودرس] خواهند شد و [به گروهی دیگر از شما امکان داد] تا به اجل مقرر برسید امید است که در این امر تعقل کنید.». خداوند در جای دیگری میفرماید: اللَّهُ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِّنْ ضَعْفٍ ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ ضَعْفٍ قُوَّةً ثُمَّ جَعَلَ مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ ضَعْفًا وَشَيْبَةً يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْقَدِيرُ [۴] خداست آن که شما را در [حالت] ناتوانی آفرید، آنگاه پس از ناتوانی، نیرومندی بخشید و باز پس از نیرومندی، ضعف و سستی پدید آورد؛ هر چه بخواهد، می‌آفریند؛ و او دانا و تواناست.».

سالمندی در علوم مختلف مورد توجه قرار گرفته است. در بیولوژی شروع سالمندی زمانی است که میزان فرساخت بیش از ساخت و ساز میگردد. به همین واسطه فرآیند سالمندی بسیار پائین تر و از اوائل دهه پنجاه زندگی شروع میشود [۵]. از سوی دیگر بعضی از دانشمندان علم روانشناسی معتقدند که سالمندی با فروپاشی در امکانات سازگاری روانی و اجتماعی فرد عجین است در نتیجه

باشید که سالمندان، بچه‌ها و زنان کشته نشوند، خیانت نکنید، غنیمت‌ها را جمع‌آوری و اصلاح و نیکی کنید که خدا نیکی‌کنندگان را دوست دارد [۱۶]. پیامبر (ص) فرمودند: اگر سالخورده‌گانی در میان شما نبودند بر شما بلاهای بسیاری نازل میشد [۱۷]. همچنین امام رضا علیه السلام - احترام به پیرمردان را معادل احترام به مقام الهی تلقی میکردند [۱۸].

از دیگر آموزه‌های دینی در خصوص سالمندان این است که این گروه از انسانها را وسیله فیض و برکت الهی در جامعه دانسته اند.

چنانچه رسول خدا (ص) فرمود: «الْبِرَّةُ مَعَ أَكْبَرِكُمْ»: برکت و خیر ماندگار، همراه بزرگترهای شماست. این آموزه بر خلاف برداشت رایج مادی گرایانه‌ای است که سالمندان را عامل هزینه و سرباری جامعه میدانند.

نقش خانواده در مراقبت از سالمندان در اسلام

نسبت به رفتار اعضای خانواده با سالمندان نیز در اسلام سفارش‌های زیادی شده است. یکی از اولین آموزه‌ها این است که با نیکی با سالمندان رفتار کنید، و هم از جنبه مادی و هم از جنبه معنوی به ایشان توجه فراوان نمایند و از آنها مراقبت به عمل آورید و حتی در خلوت برای ایشان دعای خیر نمایید. از جمله خداوند می‌فرماید:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أَوْفَ وَلَا تَنْهَرُهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا وَأَخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذَّلْمِ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا رَبَّيْنِي صَغِيرًا [۱۹].

«ای انسان پروردگارت فرمان داده است که جز او را نپرستید و به پدر و مادر نیکی کنید هر گاه یکی از آنها و یا هر دوی ایشان نزد تو به سن پیری برسند اُف به آنان مگو و بر سر ایشان فریاد مزن و آنان را از خود مران و با سخنان محترمانه با آن دو سخن بگو. و بال تواضع و مهربانی را برای آنها فرود آور و بگو پروردگارا بدیشان مرحمت فرما همان گونه که آنان در کوچکی مرا تربیت و بزرگ کردند». در توضیح این آیه در تفسیر المراغی آمده که وقتی خدا به شما نیکی خواهد کرد که با پدر و مادرتان نیک رفتار باشید [۲۰]. علاوه

بِدُعَائِكَ رَبِّ شَقِيًّا [۹].

این یادی است از رحمت پروردگار نسبت به بنده‌ی خود ذکریا. علیه السلام. در هنگامی که پروردگارش را پنهانی ندا گفت: «پروردگارا! استخوان‌های من سستی گرفته است و شعله‌های پیری سر مرا فرا گرفته است. پروردگارا!! من هرگز در دعا‌هایی که کرده‌ام محروم و ناامید بازنگشته‌ام» رسول اکرم (ص) فرمودند: کسی که به خردسالان رحم نکند و قدر و منزلت سالخورده‌گان را نیز نداند، از ما نیست [۱۰]. یا جای دیگری در منزلت سالمندان از ایشان روایت شده است که احترام به سالمند مسلمان و حامل قرآن که بدان عمل می‌کند و آن را ترک نکرده و نیز احترام به حاکم عادل، احترام به خدا است [۱۱]. ابی سعید سَمُرَة پسر جنبد نقل می‌کند که: در نوجوانی پیش رسول خدا (ص) حدیث حفظ می‌کردم، هیچ‌گاه مرا از سخن گفتن باز نمی‌داشت مگر وقتی که مسن‌تری از من پیش رسول خدا (ص) می‌بود [۱۲]. همچنین رسول اکرم فرمودند که هیچ جوانی سالمندی را اکرام نکرده به خاطر سالمند بودنش مگر این که خداوند آن شخص را هنگام پیری طوری قرار می‌دهد که کسی او را محترم شمرد.

درباره رفق و مهربانی اسلام نسبت به سالمندان احادیث زیادی هست که به ذکر روایتی از ابوهریره اکتفا می‌کنیم. ابوهریره گفته که رسول خدا (ص) به پیرمردی رسید که میان دو فرزندش در حالی که به آنها تکیه کرده و در حال حرکت بود، رسول خدا (ص) فرمود: این پیرمرد چکار دارد؟ پسرانش جواب دادند که پدرمان بر وی نذر واجب شده، رسول خدا (ص) سپس فرمود: ای پیرمرد سوار شو که خداوند از تو و نذرت بی‌نیاز است [۱۳].

در اسلام توصیه میشود که برای احترام به سالمندان کسانی که سنشان کمتر است باید به سالمندان پیش‌دستی کنند. از ابوهریره حدیثی روایت شده که در آداب سلام کردن باید خردسال به سالخورده و سوار به پیاده و گروهی کم‌تعداد بر گروه بیشتر سلام کنند [۱۴]. به منظور تکریم سالمند حتی جمهور فقها اتفاق نظر دارند که در جنگ با کفار، کشتن سالمندان کافر که در حال جنگیدن با مسلمانان نیستند، حرام است [۱۵]. از رسول خدا (ص) روایت می‌کنند که فرمودند: به نام خدا و بر دین رسول خدا حرکت کنید، ولی مراقب

بر رعایت موارد اشاره شده در آیات قبل نسبت به پدر و مادر که جزو سالمندان خانواده به حساب می‌آیند، لازم است به قصد احترام برای ایشان دوستان آن‌ها را نیز محترم شماریم، چنانکه در روایتی آمده که رسول خدا (ص) فرموده: «عیادت دوستان پدر یکی از موارد نیکی با پدر است.» [۲۱] در نهج البلاغه آمده از موارد احترام به پدر و مادر اطاعت آنان است. حضرت علی. علیه السلام. می‌فرماید: «کسی که مطیع پدر و مادر و پروردگار خویش باشد در اعلائی بهشت است» [۲۲]. همچنین امام رضا - علیه السلام. می‌فرماید: «آن کس که با چشم بغض و کینه به پدر و مادرش که حتی به او ستم کرده‌اند، بنگرد نمازش نامقبول است» [۲۳]. از موارد احترام به پدر و مادر می‌توان برخاستن از روی احترام و به هنگام ورودشان، یا بوسیدن آنان اشاره کرد. زیرا حضرت فاطمه سلام الله علیها به قصد احترام پدرش هنگام ورود حضرت رسول (ص) به مجلس، از جای خود برخاسته، قیام می‌نمود و پدر گرامی‌اش را می‌بوسید [۲۴]. بعلاوه امام صادق (ع) فرمودند: بزرگداشت مقام ریش سفید از جنبه‌های احترام به خدا محسوب می‌شود. هر که مومنی را تکریم کند خود را در وادی کرامت خداوند قرار داده و هر که مومن ریش سفیدی را کوچک پندارد خداوند او را با واسطه‌هایی در همین دنیا خوار میگرداند. [۴].

رعایت موارد ذکر شده را نسبت به پدر و مادر می‌توان جزء حقوق انسانی و معنوی به حساب آورد، که وظیفه اعضای خانواده است که آن‌ها را نسبت به سالمندان خانواده اعم از پدر و پدربزرگ و مادر و مادر بزرگ رعایت نمایند؛ اما نسبت به حقوق مادی‌شان نیز رعایت نکات زیر الزامی است: برای کمک به سالمندان در خانواده لازم است که به نحو کافی تغذیه و لباس، مسکن و اسباب معالجه‌شان در صورت بیماری فراهم شود و نسبت به رعایت حالشان هیچ کوتاهی نشود و اگر در ایشان میل به ازدواج دیده شد (در صورتی که پدر، همسرش را از دست داده باشد)، بر فرزندان واجب است که برای پدر، همسر اختیار کنند و اگر فقیر باشند و فرزندان غنی، نفقه دادن به آنان بر فرزندان واجب است. گفتنی است که تأمین نفقه و نیازمندی‌های والدین زکات محسوب نمی‌شود. زیرا از نظر فقه جایز نیست که پدر و مادر از فرزند زکات دریافت کند [۲۵].

برای وجوب نفقه پدر و مادر فقیر بر فرزندان فقها به دلایل موجود در قرآن و سنت و اجماع استناد می‌کنند:

الف. دلیل قرآنی:

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا «خداوند فرمان داده که فقط الله را عبادت کنیم و نسبت به پدر و مادر نیکی و احسان کنیم». فقها تأمین نفقه ایشان را جزو احسان شمرده‌اند. [۲۱].

ب. دلیل اجماع:

ابن المنذر می‌گوید: «اجماع اهل علم بر این است که تأمین نفقه پدر و مادر فقیر و ناتوان بر فرزندان واجب است.» [۲۲].

وظیفه جامعه در قبال سالمندان در اسلام

رعایت حقوق سالمندان در جامعه مسلمانان ضروری است و رعایت حقوق ایشان از ناحیه اسلام جزو اعمال صالحه و عبادت محسوب می‌شود. بسط بستر امن و آرامش در جامعه به منظور آنکه سالمندان در آن آسوده زندگی کنند، تا هیچ‌گونه حس غربت و کمبود روحی نداشته باشند وظیفه اعضای جامعه است. سالمندان در جامعه باید بیش از دیگران مورد توجه و احترام قرار گیرند و از هر گونه بداخلاقی نسبت به ایشان، اعم از مسخره کردن، غیبت، طعنه، القاب زشت، سخنان تند و زننده، ظلم و ... باید پرهیز کرد، که چنین مواردی در سوره حجرات آیات [۹-۱۱]. به تفصیل بیان شده است و از جمله مصادیق استهزاء و مسخره کردن را تمسخر جوانان نسبت به سالخورده‌گان بر می‌شمارد.

علاوه بر رعایت حقوق معنوی سالمندان، جامعه وظیفه دارد در صورتی که خانواده توان تأمین حقوق مادی ایشان را نداشت، حقوق مادی ایشان را فراهم کند. اگر فرزندان توان دادن نفقه به پدر و مادر را ندارند و کسی هم از ورثه توان کمک نداشت، حکومت اسلامی وظیفه دارد که نفقه ایشان را تأمین کند. این وظیفه ابتداء از خانواده سپس به اهل محل و بعد به همه جامعه منتقل می‌گردد.

با توجه به این که سالمندان قبلاً عضوی از خدمت‌گزاران جامعه بوده‌اند، دینی بر جامعه دارند و نباید سربار جامعه قلمداد شوند و برای ملاحظه مسائل روحی آنان لازم است در

چنان چه رسول اکرم (ص) می‌فرمایند: هر مؤمنی بمیرد و مالی را بعد از خود برجا گذارد، این مال حق وارثان است و اگر دینی به جای گذاشت من دینش را پرداخت خواهم نمود و سرپرستش هستم [۲۸]. در حدیثی دیگر رسول اکرم (ص) می‌فرماید: همه شما شبانید و از همه شما درباره رعیت خویش پرسیده می‌شود، پس فرمانروایی که بر مردم حکومت می‌کند شبان است که از افراد زیر سلطه‌اش پرسیده خواهد شد [۲۹].

نتیجه:

آن چه از مجموعه مباحث فوق استفاده می‌شود، تاکید بر کرامت سالمندان در اسلام و توجه به نیازهای مادی و معنوی این گروه می‌باشد.

مسائل مهم جامعه با ایشان مشورت شود تا احساس نکنند که جامعه آنان را ترک نموده است.

وظیفه حکومت در برابر سالمندان

از جمله وظایف حکومت در تمام جوامع فراهم کردن شرایط زندگی آبرومندانانه برای تمام احاد جامعه بخصوص افراد ناتوان و سالمند است. به عبارت دیگر در اسلام حکومت وظیفه دارد که مسائل و نیازهای معنوی و مادی سالمندان را تأمین نماید و کرامت ایشان را حراست کند و نگذارد که هیچ کسی حقوق آنان را پایمال کند و به آنان قصد بی‌احترامی داشته باشد. حتی اگر بدهکار باشند و فوت کنند در حالی که توان پرداخت دین خود را نداشته‌اند بر حکومت لازم است در صورت عدم توانایی پرداخت دین توسط وارثان، دین آنان را پرداخت نماید.

Archive of SID

منابع

1. World Health Organization. Proposed working definition of an older person in Africa for the MDS Project, WHO 2017. Available from: <http://www.who.int/healthinfo/survey/ageingdefnolder/en/>
۲. معتمدی، عبدالله، ۴، نقش رویدادهای زندگی در سالمندی موفق. ۱۳۸۴. مجله علوم اجتماعی انسانی دانشگاه شیراز، دوره بیست دوم، شماره چهار
۳. قرآن کریم، سوره غافر آیه ۶۷
۴. قرآن کریم، سوره روم آیه ۵۴
5. Joao Pedro de Magalhães AES. The biology of ageing. A primer 2011. Available from: https://pcwww.liv.ac.uk/~aging/cup11_biology_of_ageing_introduction.pdf
۶. نورایی پور رحمت الله. مروری بر مشاوره بزرگسالان. پژوهش‌های مشاوره ۱۳۷۷. ۱ (۵۱. ۷۰)
۷. القرطبی، تفسیر القرطبی، ۱۴۰/۱۰
۸. قرآن کریم، سوره انبیاء آیه ۱۰۷
۹. قرآن کریم، سوره مریم آیه ۳ و ۴
۱۰. امام نووی؛ ریاض الصالحین، ص ۱۶۸، رواه ابوداود و الترمذی
۱۱. رواه مسلم
۱۲. امام نووی؛ ریاض الصالحین، ص ۱۶۹، رواه ابوداود و الترمذی
۱۳. مسلم بن الحجاج؛ صحیح مسلم، ۱۲۴۶/۳، شماره ۱۶۴۳، محد بن یزید، سنن ابن ماجه، ۶۸۹/۱، شماره ۱۶۴۳.
۱۴. البخاری؛ صحیح بخاری، ۲۳۰۱/۵، شماره ۵۸۷۷
۱۵. ابن عابدین؛ حاشیه ابن عابدین، ۲۲۵/۳، عبدالله بن محمد بن سلیمان، مجمع الأنهر، ۶۳۶/۱، الرملی، نهایة المحتاج، ۶۴/۸، ابراهیم بن علی بن یوسف، المهذب، ۲۳۳/۲.
۱۶. ابوداود، سنن ابوداود، ۳۷/۳، شماره ۲۶۱۴
۱۷. السعید نوری؛ الشیوخ، ص ۱۳۰.
۱۸. العلامة المجلسی؛ بحارالانوار، ۱۳۶/۷۵.
۱۹. قرآن کریم، سوره الإسراء آیه ۲۳
۲۰. قرآن کریم، سوره الإسراء آیه ۲۳
۲۱. رواه مسلم
۲۲. امام علی، نهج البلاغه، «حکمت»، ۲۰۰۴، ص ۴۲۴»
۲۳. علامة المجلسی، وسائل الشیعه
- ۲۴- عبداللطیف صالح الفرفور، فتاوی و قضایا فقهیه معاصره، ص ۱۵۴.
۲۵. د. قرضاوی، حقوق الشیوخ، ص ۱۰۹.
۲۶. د. عبداللطیف صالح الفرفور، فتاوی و قضایا فقهیه معاصره، ص ۱۵۴
۲۷. د. عبداللطیف صالح الفرفور، فتاوی و قضایا فقهیه معاصره، ص ۱۵۴.
۲۸. دکتر عبدالکریم زیدان؛ فرد و حکومت در شریعت اسلام، ص ۳۱۳۰
۲۹. دکتر عبدالکریم زیدان؛ فرد و حکومت در شریعت اسلام، ص ۹۸

Aging, Elderly Care, Islam

Mr Hossain Fakhrzadeh¹, Ms Hourieh Soltani Mohajer^{2*}

Old age is the third period in human life; the period before death. According to the World Health Organization (WHO) the elderly are defined as those aged 65 years and older. In sociology the old age is when the social role of a person and his participation in community affairs declines.

Biologically, old age begins when human catabolic rate surpasses his anabolic rate. Psychologists believe that the old age is when the ability of a person to deal with life challenges and coping with stressful situations decreases.

In Islamic jurisprudence old age is equal to disability and failure to perform such religious duties as fasting.

In Islam there has been a lot of attention to the reverence of old people. According to the holy Quran: "And the Lord has decreed that you worship none but him. And that you be dutiful to your parents. If one or both of them attain old age in your life, say not to them a word of disrespect, nor shout at them; but address them in terms of honor. And lower unto them the wing of submission and humility through mercy, and say: My Lord bestow on them your mercy as they bring me up when I was small. (Sura Isra, Verse 23)."

*1-Tehran . North Kargar Avenue . three Jalal Al-e Ahmad . between doctor Shariati Hospital and Faculty of Social Sciences No. 10, First Floor. Institute of Endocrinology and Metabolism, fakhrzad@tums.ac.ir

2-Tehran . North Kargar Avenue . three Jalal Al-e Ahmad . between doctor Shariati Hospital and Faculty of Social Sciences No. 10, First Floor. Institute of Endocrinology and Metabolism, soltani.hor@gmail.com